

Bloudění Středomořím

Objevitelé, válečníci a poutníci na moři

- Diktátorův konec
Posmrtný osud Benita Mussoliniho
- Hledání nového vztahu k zemi
Ideové kořeny ruralismu
- První české království a jeho pád
Česká státnost za vlády krále Vratislava

- Zásnuby dóžete s mořem
Benátky očima středověkých poutníků
- Krvavé utkání s Turkem
Zpráva o barokním dobrodružství
- Jinou zemi nemáme
Evakuace Krymu Petrem Wrangleem

Hledání nového vztahu k zemi

Ideové kořeny ruralismu

Ruralismus vznikal v 19. století v reakci na převratné změny, kterými společnost procházela.

Pokoušel se vrátet k základním hodnotám, mezi nimiž hrál značnou úlohu vztah k půdě, přírodě a venkovu.

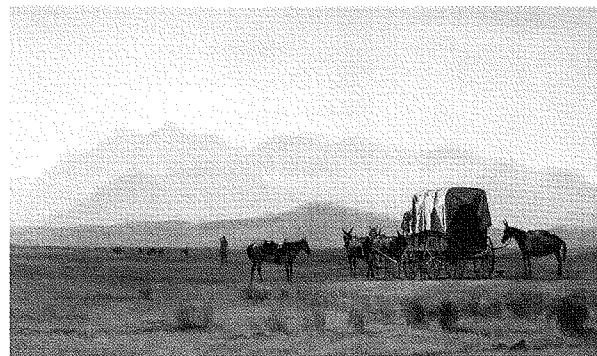
**Jaroslav
MED**

Základní ideové východisko, které sehrálo velice důležitou roli při konstituování ruralismu jako celosvětového hnutí, je střet nastupující modernity s dosavadními převládajícími tradicemi. Společnost je utvářena liberalismem s tržními mechanismy volného trhu a s myšlenkovou pluralitou, neomezovanou žádnými tradičními axiologickými danostmi. Díky principu úspěšnosti a prosperity získávají převahu zřeteli materiální nad zřeteli duchovními, vývojový dynamismus odsouvá do pozadí statické složky kontemplace a mýtovorného srůstání s realitou. Ruralisté, můžeme-li to tak říci, předjali základní konflikt mezi pastorálním světem mytizovaných dějin, dějin dokonale idealizovaných, a časově ohraničeným světem praktického a mechanického zaměření. Pojem pokroku jako cesty zpět, zpět k hodnotám, které vytvářejí náš obraz lidství – to byl jakýsi základní impuls ovlivňující vznik ruralistického hnutí. Tento impuls byl vyvolán k životu či vyprovokován setkáním s určitou hodnotovou destrukcí, tak jak ji obnažují určité společensko-politické konfliktní situace. Takovou situaci

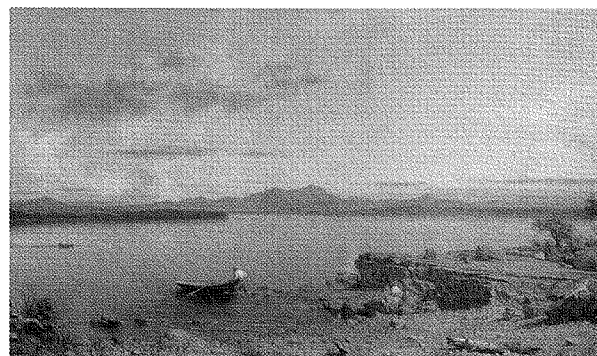
par excellence je jakýkoliv ozbrojený konflikt; to si lze ověřit na vývoji ve Spojených státech amerických, kde nalézáme počátky ruralismu jako politicko-kulturního hnutí.

NÁVRAT K PŘÍRODĚ

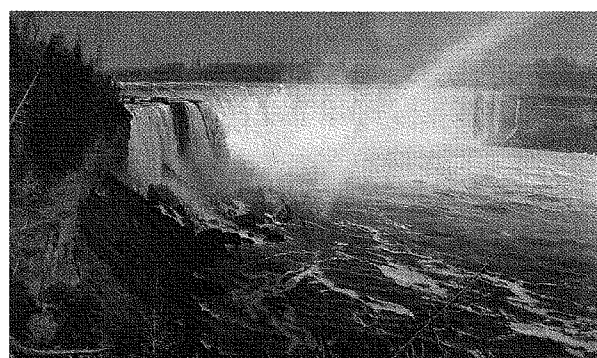
Historikové obecně soudí, že po válce Severu proti Jihu se ve Spojených státech rozpadl tradiční řád jeffersonovského agrárnictví a americká společnost se začala velmi rychle měnit ve vyspělou společnost průmyslovou, v níž vše začínalo směřovat k co nejvyšší ekonomické produktivitě. Liberalismus svou volnou hrou ekonomických sil a neomezenou svobodou podnikání, podpořenou protestantskou etikou pracovitosti, otevíral před společností obrovské možnosti. Tento společenský pohyb, výrazně preferující průmysl a obchod, však zároveň zatlačoval do pozadí selský, respektive farmářský stav, s jeho tradičním pionýrským vztahem k půdě, tvrdě dobité v zápase s nedotčenou přírodou. Reakce na tento společenský vývoj pak představovala zřetelný počátek budoucích ruralistických tendencí a snah: Ralph Waldo Emerson píše v roce 1839 knihu s názvem *Příroda*, v níž se staví proti vývoji moderní civilizace a programově nabádá člověka k návratu k přírodě, aniž by ovšem kopíroval zásady rousseauovského naivismu. Spíše mu jde o návrat k přirozenému společenskému řádu, v němž budou lidé žít v souladu s přírodou a jehož přirozeným reprezentantem bude člověk obdělávající půdu. Podle jeho soudu jsou už mrtvé osvícenské tradice, dávající v plen lidskému rozumu i přírodu jako exploatační rezervoár. Bůh nestvořil přírodu jen proto, aby ji člověk využíval, příroda je podobnostvím, je textem o stvoření a má povahu transcendentální. Taktéž jeho ideový soupeřník a pokračovatel Henry David Thoreau ve své proslulé knize *Walden* (1854) chápal přírodu jako duchovní prostor, jako

Albert Bierstadt, Zeměměřičský vůz ve Skalstých horách (1859)

Martin Johnson Heade, Jezero krále Jifího (1862)

Albert Bierstadt, Niagarské vodopády (1869)

prostor interpretace stvořeného bytí. Oba shodně konstatují: krása není v přírodě oddělena od dobra, kultura a umění nás mají přivést zpět k přírodě, jež nám dala a dává život.

První světová válka znamenala přirozeně ještě výraznější hodnotovou destrukci než válka Severu proti

Jaroslav MED (nar. 1932) působí v Ústavu pro českou literaturu AV ČR a přednáší na KTF UK a FF UK v Praze. Publikovaný text byl přednesen na konferenci *Ruralismus, jeho kořeny a dědictví* v Sedmihorkách v dubnu 2005.

ti Jihu. A opět jsme svědky toho, jak okamžitě po skončení války skupina básníků a umělců okolo časopisu *Fugitive* zdůrazňuje nutnost života v jednotě s půdou a práci rolníkovu vnímá jako jedinou protiváhu proti odcizující moci obchodu a peněz. Člověk pracující na své půdě je pro ně zdrojem obecných lidských hodnot.

ČLOVĚK A PŮDA V EVROPSKÉM POJETÍ

Uznáme-li prioritu některých těchto amerických myšlenek při vzniku politické filozofie agrarismu, pak evropské kořeny vztahu k půdě a k fenoménu selství vyrůstaly z poněkud jiných zdrojů, byť byly často vyprovokovány identickými pohnutkami. Selská tradice s příznačným rodovým vztahem k půdě byla v Evropě mnohem delší; také směřování k průmyslové liberalistické společnosti zde zdaleka nebylo tak přímočaře překotné a dynamické. Nicméně feudální resentimenty při pohledu na rolnický stav, rychlá urbanizace a sílící vliv průmyslového dělnictva vytvářely stále výraznější inferioritu vesnice vůči městu. Obdobně jako v USA vzniká i v Evropě agrární politika (v českých zemích ji reprezentuje *Selská jednota pro království České*, založená Alfonsem Štátným v roce 1889, a *Česká strana agrární* z roku 1902, do jejíhož čela se brzy postavil jeden z budoucích nejvýznamnějších československých politiků Antonín Švehla) jako výraz stavovského

obraného hnutí, jež mělo od počátku evoluční, a nikoli revoluční charakter. Součástí probouzejícího se sebevědomí vesnice se posléze stává ruralismus jako nejudevomělejší část vesnické sebereflexe.

V evropském kulturním kontextu se ruralistické tendence rozvíjely víceméně ve dvou liniích. Jedna linie představovala příklon k regionalismu, zdůrazňujíc svéráz vesnického života a selského stavu, druhá vycházela z hlubinných souvislostí mezi člověkem a půdou a mířila k mytizaci přírody a půdy jako dávkyně života i osudové konstanty lidského bytí. Obě tyto linie se do jisté míry prolínaly, tak jak se regionální stávalo obecně lidským, vrůstala specifika regionu do obecných hodnotových souvislostí. V české kultuře se regionalismus stal jednou z odpovědí při objevování minulosti, přirozeným zdrojem látek a témat, jež měly skrze jednotlivé vyprávět o potřebách celého národa. Zároveň zde bylo jisté nebezpečí regionálního separatismu, jak to vyjádřil například F. S. Procházka v návaznosti na obdobné stanovisko Herbenovo: *Zákonem našim má býti hledati to, co nás všechny spojuje, nikoliv to, co nás dělí. Udržovati zvláštnosti krajové, pokud se to týká nářečí, lidového umění, kroje, zvyků, písně, všeho, co tvoří národní svéráz, starati se o rozkoť krajového průmyslu, obchodu a hospodářství, to nepokládám za regionalismus, to je prostě povinnost. Nebezpečí nemoudře prováděného regionalismu vidím v tříštění jednoty národní a politické...*

Spojit ono regionální s obecně lidským a vytvořit svébytnou kulturní hodnotu, to se snad nejprůkazněji podařilo v literatuře francouzské, která nezná pojem ruralismus v našem slova smyslu a vždy uvažuje o kultuře regionální či regionalistické. Myslím přitom zejména na trojici hlavních protagonistů těchto snah, jako byli Charles Ferdinand Ramuz, Jean Giono a Henri Pourrat. Jejich regionalistický svéráz byl povýšen do obecně lidských poloh, sepětí člověka s půdou a danou „užší vlastí“ má až mystický ráz, aniž by tuto mystiku země vsazovali do nějakých konkrétních konfesně náboženských souřadnic; mystičnost těchto autorů má vysloveně synkretický charakter, daný až animistickým vztahem k přírodě a zemi. Můžeme u nich mluvit o jakémsi mystickém realismu, který je založen na konkrétním realismu selství.

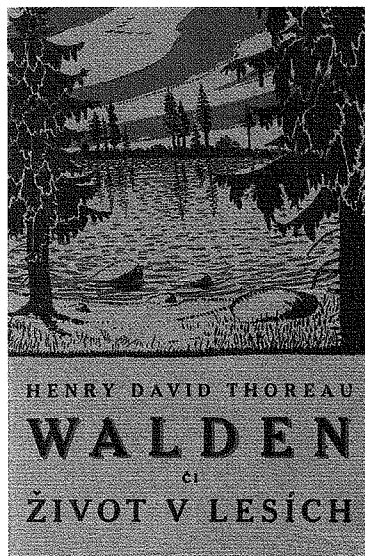
Mluvíme-li o mytickém spojení člověka s přírodou a půdou, neměli bychom přehlédnout agrární filozofickou doktrínu spojenou s mýtem *Blut und Boden*, které se dařilo zejména v německém a skandinávském kulturním prostředí. Spojení krve s půdou má půdorys pragermánské rasové nadřazenosti, jež odmítá vše cizorodé ve jménu rasové plemenné čistoty. Tzv. *Heimatkunst*, umění domácího svérázu, stojí v příkré opozici vůči městské, tzv. asfaltové kultuře, jež svým civilizačně liberalistickým rázem porušuje celistvost člověka vyrostlého z rodné půdy. Není divu, že tento ruralismus dospěl k vrcholu v nacistické éře; svou mytickou sugestivností však ovlivnil i některé negermánské umělecké osobnosti (Knut Hamsun, Jean Giono). Mimo chodem, tento rasově plemenný německý mýtus přesvědčivě odsoudil Arne Novák v obsáhlé stati *Národ a plémě* v roce 1934.

ČEŠTÍ RURALISTÉ

Ideová východiska české agrární filozofie měla velkou oporu v české literatuře, v níž měl návrat k půdě a vztah k venkovu dlouholetou tradici. Nejen u představitelů tzv. vesnické prózy typu K. V. Raise a Terézy Novákové, nmluvě o Josefu Holečkovi, autoru selské epejeje *Naši*, ale i u J. V. Sládka, Svatopluka Čecha, Antonína Sovy, Julia Zeyera či Viktora Dyka nalzáme adoraci rodné

Henry David Thoreau a jeho dílo *Walden* či *Život v lesích* v překladu Miloše Seiferta z roku 1924

Vojtěch Sedláček, *Jarní práce na poli* (1945)

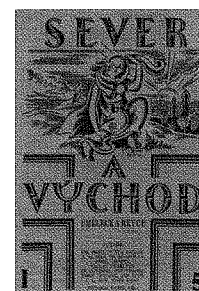
české hroudy. Velmi výmluvně o tom svědčí fakt, že v prvním čísle prvního ročníku *Venkova* z 29. března 1906 nenapsal vstupní oslavnou báseň nikdo jiný než kosmopolitně laděný Jaroslav Vrchlický, který se zde vyznal ze své lásky k českému venkovu: *Já město opustil, tu velkou vyšeň duchů, / kde v kladiv hřímání a kol a píšťů ruchu / svou píseň nezměrnou si život zpívá; / já v polích octnul se, mír obejmout chtěl s klidem, / spor vřavy zapomnit, se bratřit, cítit s lidem, / co unavený zrak se za skrývankem dívá.* A báseň, nesená vzletným patosem, pokračuje dál, mísíc v obvyklém duchu vztah k půdě s vřelým vztahem k národu.

Také v českém společensko-kulturním kontextu znamenala první světová válka svou hodnotovou destrukcí velmi výrazný předěl ve vztahu k půdě a k selskému stavu. Přesvědčivě nám to dokládá myšlenkový vývoj F. X. Šaldy. Tento příslušník generace devadesátníků, kterou nemůžeme rozhodně podezírat z přílišné náklonnosti vůči agrární problematice, prošel právě za první světové války pozoruhodnou proměnou. V roce 1917 publikuje pateticky oslavnou báseň *Selský svatý Václav* a ve stejném roce vydává ro-

mán *Loutky a dělníci boží*, v němž je mnoho místa věnováno vztahu člověka k půdě a rodné zemi. Těsně po skončení války, hned na počátku roku 1919, definuje F. X. Šalda pojem půdy velmi vzletnými slovy: *Půda není nám již hmotou, půda stala se dnešnímu lidstvu touhou, láskou, snem, vděčností, náboženstvím... Země, to jest nám dnes práce a láska nescísných pokolení a rodů před námi, obrácená v prst a ornici, a odkázaná nám dědicům jedině proto, abychom ji o co si rozmnoženou odevzdali svým potomkům. Láska k půdě takto cítěná a pojímaná jest poselstvím mrtvých živým a nenarozeným, jest Osud a úděl, který váže všechno lidstvo v jediný řetěz a v jediný výboj a dává lidstvu mravní jednotu.* Čtvrtého května 1919 publikoval Šalda ve *Venkovu* článek *Návrat k půdě*, v němž volí nevšedně silná slova, když napsal: *Znárodnění a zlidovění půdy jest největší událost, již jsme se posud dožili; významnější, větší než sama světová válka. Jest to jediná kladná událost, obtížená dosahem a smyslem životním, kterou nám přinesla moderní doba; vedle ní se všechno ostatní scvrkává v cosi podružného nebo záporného nebo pouze přípravného a odkladného. Následky zákona vyvlastňovacího*

a přivlastňovacího jsou dalekosáhlé, že jich není možno ani ještě domyslně, ba ani v obraznosti si jich tak představit... Užitečným důsledkem války bude nepochybně, že bude opuštěna trochu tovarna pro půdu.

Český literární ruralismus dosáhl vrcholu ve druhé polovině dvacátých let minulého století, kdy vycházel v Turnově časopis *Sever a východ*, kolem něhož se soustředila skupina prozaiků-ruralistů (Josef Knap, František Křelina, Jan Čarek, A. C. Nor, Václav Prokůpek a další). Jejich program, obdobně jako tomu bylo v celoevropském kontextu, zdůrazňoval etický antagonismus mezi městem a venkovem, návrat ke kategorickému imperativu půdy a výrazný příklon ke křesťanským hodnotám. Mnohá z ruralistických próz už dnes nedokáže oslovit čtenáře oslovit – jejich ideologičnost je až příliš zjevná –, nicméně dodnes zůstal aktuální jejich odkaz na mravní hodnotu lidského vztahu k přírodě a půdě, což by nemělo být přehlédnuto v současných eticko-ekologických úvahách o postavení člověka v přírodě a ve vesmíru.

LITERATURA
F. X. Šalda, *Básnictví selství. Studie o ruralismu u nás*, Praha 1932;
B. Slavík, *Regionalismus a literatura*, Domažlice 1937.